

Det ældste Kaldsbrev i Norden.

Af T. O. Achelis, Haderslev.

Den attende April 1521 afgav Martin Luther i den store lave Sal i Worms Bispegaard over for den mægtige tyske Kejser med Kurfyrsterne, Prælater og Herrer og en stor Mængde Folk fra Tyskland, Spanien og andre Nationer Erklæringen: »Wenn ich nicht durch die Zeugnisse der Schrift oder zwingende Beweisgründe überführt werde — denn ich glaube weder dem Papst noch den Konzilien allein, da sie oft geirrt und sich widersprochen haben — so halte ich mich an die von mir angeführten Schriften, und damit ist mein Gewissen gefangen in Gottes Wort und ich kann nicht widerrufen, da gegen das Gewissen zu handeln weder sicher noch lauter ist. Gott helfe mir! Amen.«¹⁾

Blandt dem, som fik et uudsletteligt Indtryk af hin »schlichte, unumwundene und unanstössige Erklärung« var Prinds Christian, Kong Frederik I's ældste Søn. Han kom til Worms ledsaget af Johan Ranzau, paa sin store Udenlandsrejse, som den unge Prinds den Gang ikke 18 Aar gammel — efter Adelens Sædvane foretog fra Danmark. Hans Ophold i det rhinske

---

¹⁾ Jfr. Paul Kalkhoff, Luther und die Entscheidungsjahre der Reformation (1917) S. 239.

Bispesæde, Romernes Borbetomagus, fik en afgørende Betydning for den aandelige Udvikling i Norden, da Christian 1524 blev Statholder og Lensmand paa det gamle Slot Haderslevhus, som laa ved Fjordens Bredder.¹⁾

Han gjorde straks sin Indflydelse gældende her. Det fortælles, at Laurens Bøjsen i Vilstrup tiltraadte sit Embde som luthersk Præst i Aaret 1524²⁾, men denne Efterretning er aldeles usikker³⁾, ligesom de øvrige Fortællinger om Præsterne i Haderslev og Tørning Len, som antog Luthers Lære.⁴⁾

Det første dokumentariske Vidnesbyrd om Reformationens Indførelse i Haderslev Amt er følgende Kaldsbrev af 20. August 1525:

---

¹⁾ Jfr. H. Berlage, Zeitschrift der Gesellschaft für Schlesw.-holst. Geschichte 53 (1923) S. 3—6. Det dokumentariske Bevis for Slottes Beliggenhed skal jeg give ved en senere Lejlighed.

²⁾ A. D. Jørgensen, Afhandlinger III 204.

³⁾ Rhode, Samlinger S. 314; Efterretningerne er upaalidelige, f. Eks. døde Boethius efter Rhode 1527, men endnu 1547 skriver Hertug Hans til Amtmanden i Haderslev om det, »was der wirdig vnser auch lieber getrewer Magister Georg Boie von wegen seines Vater Lorentzen pfarherr zu Wilstorp an vns . . . suppliciren thut«.

⁴⁾ Om Thomas Knudsen jfr. Hans Thomsens Fortale til Psalmebogen (1569) »..Mester Thomas Knudsen, som udi 44 Aar haver prædiket .. Jesu Christi rene Evangelium«, han blev altsaa i 1525 luthersk Præst, men endnu 1527 fik han et Kaldsbrev af Ribe-Bispen Iver Munk, han var derfor næppe offentlig overgaaet til den lutherske Lære; om Johan Alberti jfr. Kirkeh. Saml. 2 R. II 298.

Wy¹⁾ Christian von Gottes Gnaden Erfgenom to Norrwegen Hert²⁾ to Sleswig³⁾ Hollstein⁴⁾, Stormarn und der Dithmarschen,⁵⁾ Grave to Oldenburg und Dellmenhorst,⁶⁾ Bekennen und dhon⁷⁾ kundt hiemit⁸⁾ dessem Breve vor allermennichlich,⁹⁾ die en sehen edder hören lesen, dat Wy¹⁰⁾ dem andechtigen Ern Johannes Seferini dy Kerken tho Odensbecke¹¹⁾ mit aller Genaden, Freyheit, Gerechtigkeit und thogehöringe utt sonderen Gnaden dy tidt synes Levens verlenet hebben, und verlenen bemeldten Johannes Seferini dy Kerken tho Odensbeck also¹²⁾ dy¹³⁾ Tydt synes Levendes, mit aller Herrlichkeit Gerechtigkeit und Thogehöringe, glickh wy dyt ein ander Kerkherr¹⁴⁾ dieser Kerken vor em gehefft und gebruckhet¹⁵⁾ hefft¹⁶⁾, und ¹⁷⁾ dat he darby solicker¹⁸⁾ Kerken dat Wort Gades¹⁹⁾ predige. Wo affer nicht held et²⁰⁾, by der ergenandten²¹⁾ Kerken, wo sy dat getemet, und²²⁾ von Recht holden schall²³⁾, so wollen wy unns²⁴⁾ vorbehalten hebben, dy einem andern to verlenende²⁵⁾. Wy hebben ock vorgeandten²⁶⁾ Johannes Seferini de tydt synes Levens also befryet, unnd²⁷⁾ in unse Beschirmung unnd ²⁸⁾ Schutz genomen²⁹⁾, wo der itwas vorbrecke edder fellig³⁰⁾ wur, so sollen³¹⁾ er³²⁾ alsden³³⁾ vor uns, als vor sinen³⁴⁾ Landesfürsten, der³⁵⁾ wy³⁶⁾ alle tidt³⁷⁾ mechtig to Recht erscheinen³⁸⁾ in Krafft und Macht düsses³⁹⁾ unsers Breves. Des tho verkundt med⁴⁰⁾ unserm⁴⁰⁾ hier unden upgedrugkthen⁴¹⁾ Secret besiegelt unnd⁴²⁾ geven tho⁴³⁾ Hadersleven⁴⁴⁾ Sontagess⁴⁵⁾ nach Assumptionis Mariæ⁴⁶⁾ am fünften hundertsten⁴⁷⁾ und Vyff und Tvindingsten⁴⁸⁾ Jahr⁴⁹⁾. (L. S.)

¹⁾ Kaldsbrevet er bevaret i to Kopier, den første indeholder: et nedertysk Tingsvinde fra Haderslev Herred

1515 »Vriedagess nha dem Sondage, als man singet in der helligen Kerken *Invocavit*«, dette Kaldsbrev fra 1525 og et Kaldsbrev for Nicolaus Johannes, 10. Juli 1544; den anden (betegnet som b) er ufuldstændig, men vigtige Varianter meddeles i Anmærkningen, medens Teksten følger den første (som jeg kalder a), med faa Undtagelser. ²⁾ a: Hertzog ³⁾ b: Sleswigh ⁴⁾ b: Holstein ⁴⁾ b: Ditmarschen. ⁶⁾ b: Delmenhorst. ⁷⁾ a: dohn. ⁸⁾ b: hirmit. ⁹⁾ a: allermeiniglich. ¹⁰⁾ a: wy. ¹¹⁾ b: Odensbeck. Det følgende Ord: »mit aller . . . tho Odensbeck« mangler i b, Afskriverens Øine er gledet fra det første »Johannes Seferini dy Kerken tho Odensbecke« til det næste. ¹²⁾ b: fortsætter her; b: alss. ¹³⁾ a: de ¹⁴⁾ b: Kerker. ¹⁵⁾ b: gebrugket ¹⁶⁾ a: heft. ¹⁷⁾ b: vnnd. ¹⁸⁾ b: solicken. ¹⁹⁾ b: goddes ²⁰⁾ mangler hos b. ²¹⁾ a: ergenanten. ²²⁾ a: und. ²³⁾ b: Schaell. ²⁴⁾ a: uns. ²⁵⁾ b: toliorlenende. ²⁶⁾ a: vorgenanten. ²⁷⁾ a: und, b: vnnd. ²⁸⁾ Som Anm. 27. ²⁹⁾ a: gennemmen. ³⁰⁾ b: felenss. ³¹⁾ a: sollet. ³²⁾ a: es. ³³⁾ a: alsdenn, b: alssden. ³⁴⁾ a: seinen. ³⁵⁾ b: dess. ³⁶⁾ a: wi. ³⁷⁾ a: tide. ³⁸⁾ a: bescheinen, b: Erscheinen. ³⁹⁾ a: dieses. ⁴⁰⁾ b: und viessern. ⁴¹⁾ b: up gedruckten. ⁴²⁾ Som Anm. 27. ⁴³⁾ b: To. ⁴⁴⁾ b: Hadersleben. ⁴⁵⁾ a: Sonntags, b: Sontagess. ⁴⁶⁾ agazie, en palæografisk interessant Fejlæsning af Marie; dette Sted er et Bevis for, at b ikke er lavet efter a, men efter Original-Dokumentet. ⁴⁷⁾ a: hundredsten. ⁴⁸⁾ b: Twingtigsten. ⁴⁹⁾ Mangler hos b.

Vi Christian af Guds Naade Arving til Norge, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve til Oldenborg og Delmenhorst, gøre vitterligt med dette Brev for enhver, som ser det eller hører det læse, at vi har forlenet Kirken i Vonsbæk til andægtige Hr. Johannes Sørensen med alle Nydelser, Frihed, Rettighed og Tilbehør, af besynderlig Naade paa Livs Tid, og forlener bemeldte Johannes Sørensen Kirken i Vonsbæk paa Livstid med al Herlighed,

Rettighed og Tilbehør, saaledes som den anden Sognepræst ved denne Kirke før ham det haver haft og brugt, og at han der ved denne Kirke prædiker Guds Ord. Men dersom han ikke holder det ved fornævnte Kirke, som det sømmer sig og retteligen skal holdes, saa vil vi have os forbeholdt, at forlene den til en anden. Vi har ogsaa frigivet fornævnte Johannes Sørensen, saa længe han lever, og taget ham i vor Varetægt og Beskyttelse; dersom han forseer sig noget eller staar til Ansvar, saa skal han møde i Retten for os som sin rette Landsfyrste, hvortil vi til enhver Tid er i Stand, i Kraft og Magt af dette Brev. Til Vitterlighed med vor henedenfor paatrykte Sekret beseglet og givet i Haderslev Søndag efter Mariæ Himmelfart 1525.

Denne Johannes Seferini var ikke, som man maa- ske kunde antage efter Ordene: »glickt wy dyt ein ander Kerckherr dieser Kerken vor em gehefft und gebruckhet hefft« ny ansat af Hertug Christian, men havde sikkert allerede været Sognepræst i Vonsbæk i ti Aar, som et Sognevidne fra 1514 udviser.¹⁾ Til »Regenskopp i Odensbeck Kircke war schicket ... Hederlighe man, Her Jenss Souerenss Sognd prest oc Capellan i samme sognd«. Han hører altsaa til de mange katolske Præster, som antog Luthers Lære. Han giftede sig, og Kaldet forblev i 215 Aar i Familien.

Kaldsbrevets Formular er ogsaa senere benyttet i en lidt udvidet Form. De nye Kaldsbreve til hver

---

¹⁾ Vonsbæk Kirkearkiv. Hr. Pastor Peter Møller siger jeg min hjertelige Tak for god Hjælp ved Arkivets Benyttelse.

Præst i Amtet, som vilde antage den evangeliske Lære, er jo bekendt gennem Peter Madsens Stadfæstelse som Præst i Agerskov.¹⁾ Og den samme Formular har sikkert været benyttet for de andre Sogne, som Præsterne fik i Aaret 1529.²⁾

Haderslev, 30. III. 1924.

Achelis.

---

¹⁾ Rhode Samlinger S. 478/80.

²⁾ Repertorium von Documenten im Gewölbe zu Gottorff, 1671 (trykt hos N. Falk, Sammlungen zur näheren Kunde des Vaterlandes III (1826, S. 215), Nr. 30—35. Kaldsbrevet for Hygum-Præsten fra 1528 findes trykt i Supplémenter til Kong Christian III's Historie.